

SW StateWatch

Частина II

01.2024 — 12.2025

ЖІНОЧИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Виклики та перспективи

м. Київ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
МЕТОДОЛОГІЯ	4
СІМЕЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ	5
УМОВИ СЛУЖБИ ТА КАР'ЄРНІ МОЖЛИВОСТІ	11
РЕКОМЕНДАЦІЇ	16
ДЖЕРЕЛА	17

Це друга частина дослідження StateWatch «Жіночий вимір українського війська: виклики та перспективи», у якій розкривається проблема-тика кар'єрного зростання військовослужбовиць та поєднання служби із сімейними обов'язками. Перша частина, що присвячена забезпеченню спорядженням та доступу до медичних послуг, доступна за посиланням та QR.

Повномасштабне вторгнення різко змінило масштаб жіночого складу в армії: кількість військовослужбовиць ЗСУ зросла майже на 75%. Якщо наприкінці 2021 року їх налічувалося близько 31 тис., то до вересня 2025 року — вже 54 тис¹. Окрім ЗСУ, у 2025 році жінки несли службу в Державній прикордонній службі (8 156 осіб)², Національній гвардії (6 656)³ та Державній спеціальній службі транспорту (922)⁴.

Рівність прав і можливостей чоловіків та жінок на службі закладена в українському законодавстві, проте на практиці саме війна дала захисницям поштовх наполегливіше відстоювати кар'єрне зростання й протидіяти дискримінації. Так, частка офіцerek серед військовослужбовиць ЗСУ, яка лише за період з 2024 до кінця 2025 року підскочила з 4% до 21%⁵. Ще 5 500 жінок несли службу безпосередньо на передовій⁶.

Водночас у період воєнного стану реалізація прав військових може обмежуватися з огляду на потреби служби. Робочий день та умови проживання, особливо у зоні бойових дій, не є нормованими, а навантаження нерідко сягає екстремального.

Зокрема, відпустки часто переносять або скорочують за рішенням командування. Для жінок із дітьми це має особливе значення, оскільки вони частіше поєднують виконання службових обов'язків із сімейними функціями. З-поміж основних викликів для матерів на службі варто відзначити й нечутливість командування до їхніх потреб, а також емоційні проблеми, викликані тривалою відсутністю вдома, нестабільністю та сумом за рідними.

Окрім поєднання материнства зі службою, актуальним залишається питання кар'єрного зростання військовослужбовиць. Попри законодавче закріплення рівних прав, жінки досі стикаються з обмеженнями у доступі до командирських посад у бойових підрозділах, до процесів ухвалення стратегічних рішень, а також із гендерними стереотипами щодо «жіночих» та «чоловічих» ролей у війську. Ці бар'єри мають переважно неформальний характер і значною мірою залежать від позиції окремих командирів.

Для вдосконалення політик та процедур у сфері гармонізації служби жінок із сімейними обов'язками та забезпечення рівних кар'єрних можливостей військовослужбовиць аналітичний центр StateWatch наводить перелік рекомендацій до командування Збройних Сил, Національної гвардії, а також керівництву Державної прикордонної служби.

МЕТОДОЛОГІЯ

Для аналізу системних бар'єрів, специфічних потреб і викликів, перед якими постають жінки на службі в Силах оборони, команда StateWatch дослідила стан матеріально-речового забезпечення, медичного обслуговування, соціальних та сімейних ролей, а також умов служби та кар'єрних можливостей військовослужбовиць у лавах Збройних Сил, Державної прикордонної служби та Національної гвардії. Щоб виявити ключові аспекти та виклики під час служби, аналітикині застосовано комбінований підхід, що поєднує вивчення нормативно-правової бази, оцінку реалізації державних політик та аналіз досвіду військовослужбовиць.

Дані про досвід захисниць отримано шляхом проведення 12 соціологічних інтерв'ю з респондентками, яких відібрали відповідно до сформованої вибірки⁷ за типом підрозділу, посадою, досвідом служби та соціально-сімейним контекстом. Також

для оцінки рівня забезпеченості спорядженням разом з ініціативою ArmWomenNow проведено анонімне анкетування 228 військовослужбовиць Сил оборони. З-поміж опитаних 88% мають бойовий досвід, а понад 90% – служать у ЗСУ, зокрема близько половини – в Сухопутних військах; майже 6% – НГУ; близько 1% – ДПСУ. Попри те, що вибірка сформована за принципом доступності й не є статистично репрезентативною, комбінування анкетування з інтерв'ю дозволило отримати змістовні й насичені дані.

Під поняттям Сили оборони у цьому тексті мається на увазі виключно ЗСУ, ДПСУ та НГУ, що стали предметом аналізу. Тож наведені узагальнення та висновки стосуються тільки цих військових формувань.

СІМЕЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ

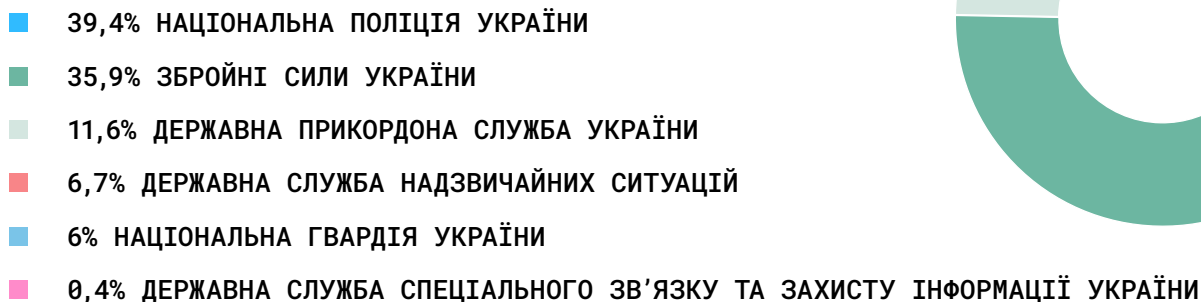
■ Я насолоджуюсь материнством, я насолоджуюсь моментами народження дитини. Якби я просто повернулася зараз до цивільного життя, мені було б дуже важко [...] Дитина мене відволікає, в мене є обов'язки. Я розумію, що дитина цього потребує, дуже багато часу і уваги дитина хоче, тож зрозуміло, що мені інколи немає коли думати про щось інше⁸

ВПО, молодша офіцерка, є діти, з 2022 р.

Поєднання військової служби з доглядом за дітьми, а в деяких випадках – за старшими родичами, є ще одним аспектом, що помножує навантаження, для військовослужбовиць, особливо в умовах воєнного стану. Зокрема йдеться не лише про емоційний аспект, пов'язаний із тривалою відсутністю вдома, роз'єднанням матерів із дітьми та загальною нестабільністю в умовах війни, а й про брак механізмів гнучкої служби та адресних соціальних програм. До того ж ці особливості можуть надалі ускладнювати повоєнну реінтеграцію ветеранок у цивільне життя.

Станом на вересень 2025 року, серед загальної статистики щодо військовослужбовиць та жінок, які проходять службу в Центральних органах виконавчої влади України (ЦОВВ) у сфері безпеки та правопорядку, **4 469 військовослужбовиць Сил оборони⁹** перебували у відпустках з догляду за дитиною (з них 3 000 служать у ЗСУ, 499 — у НГУ, 970 — у ДПСУ).

КІЛЬКІСТЬ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ, А ТАКОЖ ЖІНОК, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ СЛУЖБУ В ЦОВВ УКРАЇНИ, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ ЗА БЕЗПЕКУ ТА ПРАВОПОРЯДОК У ДЕРЖАВІ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ВІДПУСТКАХ ДЛЯ ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ (ДЕКРЕТИ)

Варто зазначити, що кількість захисниць, які поєднують материнство і службу, може бути набагато більшою, оскільки надана статистика стосується лише тих, які перебували у відпустці з догляду за дитиною станом на вересень 2025 року.

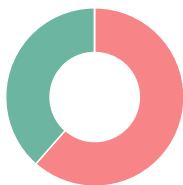
Крім того, відомо¹⁰, що станом на березень 2026 року 4 327 військовослужбовиць ДПСУ поєднували службу та материнство (що становило 53% від загальної чисельності захисниць ДПСУ). Своєю чергою, в НГУ таких налічувалось 439 – 6% від загальної кількості жінок у лавах НГУ.

Міноборони натомість такої статистики не веде. Тож можна вкотре припустити, що загальна чисельність військовослужбовиць-матерів може бути набагато вищою.

Водночас за даними опитування військовослужбовиць ЗСУ, яке провела команда ArmWomenNow протягом 25 вересня - 30 жовтня 2025 року, 62% опитаних зазначили про наявність дітей. Це підтверджує актуальність поєднання військової служби з родинним життям для багатьох жінок.

ЧИ МАЄТЕ ВИ ДІТЕЙ?

- 61,5% НІ
- 38,5% ТАК

Також, 12% опитаних зазначили, що у війську недостатньо враховують соціальні проблеми жінок, зокрема материнства. Навіть якщо цей показник є відносно невисоким, він привертає увагу до проблеми так званого «подвійного навантаження» – поєднання професійних і сімейних обов'язків, яка може залишатися поза фокусом уваги.

ПОТРЕБИ ЖІНОК, ЯКІ НЕ ВРАХОВАНІ У ВІЙСЬКУ НАЛЕЖНИМ ЧИНОМ

ПОТРЕБА		ЧАСТКА РЕСПОНДЕНТОК*
Форма, одяг, спорядження	46,9%	
Ставлення (боротьба з сексизмом, гендерною дискримінацією)	24,4%	
Облаштування побуту (гігієна, особистий простір)	23,7%	
Соціальні проблеми, материнство	12,3%	
Нічого не враховано	10%	
Все що стосується здоров'я, медичного обслуговування (зокрема доступу до гінеколога)	5,9%	
Кар'єрні можливості	5,6%	
Психологічні та емоційні особливості	4,0%	
Грошове та матеріальне забезпечення	3,2%	
Відпустки та час відпочинку	1,4%	
Інше	2,1%	

* Респондентка мала можливість назвати більше одного варіанту відповіді. Зазначено % від тих хто відповів на відкрите питання (N=897)

Тезу про таку недостатню чутливість інституції армії до потреб матерів із дітьми ілюструють відповіді, отримані у ході опитування ArmWomenNow. Зокрема, респондентки зазначили про нечутливість командування до специфічних потреб, труднощі з доступом до відпусток.

■ Я мама соло і командування зовсім не враховує цей факт, «робочий день» на рівні з мобілізованими хлопцями. А мені ще треба і уроки перевірити і їсти приготувати. Коли хворіє молодша на зустріч мені ніхто не йде. Останній раз зі скандалом підписали рапорт на 2 доби за сімейними¹¹

Штабна/адміністративна посада, є діти,
з 2023 р. – Цитата з опитування ArmWomenNOW

■ Не розуміння того, що у жінок є ще діти, на яких теж потрібно виділяти час, частково заради них і їхнього світлого майбутнього у нашій незалежній державі, ми боремося із ворогом за незалежність нашої країни. Попри те, я розумію, що я військова і маю жити по наказах і статуту, але є абсолютна відсутність вільного часу, який можна приділяти дитині і собі як жінці¹²

Штабна/адміністративна посада, є діти, з 2016 р.

З іншого боку, 32% опитаних наголосили на важливості підтримки програм із догляду за дітьми з боку держави. Це свідчить, що для військовослужбовиць це питання є не менш важливим, ніж адаптовані умови проживання та можливості для навчання і підвищення кваліфікації.

ЯКІ УМОВИ ЧИ РЕСУРСИ НАЙБІЛЬШЕ ДОПОМОГЛИ Б ВАМ ЕФЕКТИВНІШЕ ВИКОНУВАТИ СЛУЖБУ?					РОЗПОДІЛ ЗА ВІКОМ
ВАРІАНТ ВІДПОВІДІ	18-29 Р.	30-39 Р.	40-49 Р.	50-60 Р.	РАЗОМ
НАВЧАННЯ / ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ	59,1%	48,3%	40,4%	30,9%	46,0%
АДАПТОВАНІ УМОВИ ПРОЖИВАННЯ	35,5%	29,5%	30,4%	34,1%	31,8%
ПІДТРИМКА ПРОГРАМ З БОКУ ДЕРЖАВИ ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ (ПІДТРИМКА ПРОГРАМ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ З БОКУ ДЕРЖАВИ)	26,5%	46%	29,6%	13,3%	31,5%
НАЯВНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНОГО СПОРЯДЖЕННЯ	40,6%	26,8%	21,4%	20,2%	27,5%
МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ	28,4%	20,5%	21,9%	25,9%	23,6%
ПСИХОЛОГІЧНІ ПОСЛУГИ	28,9%	18,9%	16,6%	19%	20,6%
ІНШЕ	4,8%	6,3%	8,9%	11,7%	7,5%

Серед 12 військовослужбовиць, які взяли участь в інтерв'юванні командою StateWatch, 5 мали дітей. Попри те, що більшість із них прямо не зазначила наявності системних бар'єрів із боку командування, все ж можна виокремити деякі патерни, які характеризують наявне становище військовослужбовиць-матерів в Силах оборони.

Переважна більшість респонденток відзначила емоційні труднощі, пов'язані з тривалою розлукою з дітьми, особливо під час проходження БЗВП (базового курсу з військової підготовки) або ж служби у зоні бойових дій, а також підкреслила важливу роль інших родичів у підтримці дитини (батьків, родичів чоловіка, чоловіка тощо). Крім цього, деякі респондентки наразі проходять військову службу в місті проживання родини й можуть приділяти більше часу сімейним обов'язкам та догляду за дитиною.

■ *Наразі, коли я вже повернулася, в мене бувають відрядження, але це не часто. І взагалі [...] ночую, я вдома [...] Зараз Харків живе. І школи підземні, купа гуртків (от у мене і баскетболом дитина займається, і ролики, і скейт), все є, він зайнятий. Навіть не бачу, щоб він якось був обмежений в чомусь. В нього повноцінне життя, друзі, однокласники, вони спілкуються, він не сидить дома, не ховається. Живемо, як можемо, займаємося, щоб він не думав про те, що відбувається навколо.¹³*

Схід, рядова, є діти, з 2023 р.

З іншого боку, аналіз інтерв'ю показує й позитивні тенденції у підтримці військовослужбовиць у лавах Сил оборони. Наприклад, одна з респонденток зазначила гнучкість командування в контексті відпусток, зокрема за сімейними обставинами, та їхнє завчасне планування порівняно з ситуацією протягом 2022 - 2023 років.

■ *Ми завжди складаємо графік відпусток [...] Якщо ми сказали, там листопад-червень, то ми повинні йти. Це дуже-дуже контролюється, тому з цим всіх відпускають [...] Раніше не відпускали, я знаю, в 2022-му, 2023-му році, а наразі це питають, намагаються наздогнати той період, і всі йдуть у відпустку. Хочеш — не хочеш, а йдеш. І я знаю, за сімейними обставинами, якісь там трапляються події, завжди відпускають на 10 днів, у цьому питанні нема.¹⁴*

Схід, рядова, є діти, з 2023 р.

На противагу, інша респондентка навпаки розповіла про труднощі у доступі до відпусток для неї та чоловіка-військового, що своєю чергою, впливає на мотивацію продовжувати службу.

■ Можу сказати, що материнство поєднувати зі службою нелегко, бо служба вимагає багато часу, а діти, ясна річ, хочуть уваги. Стараємося, як можемо, уроки робимо інколи по телефону разом. В графік чергувань ще якось вписуємося, але от з відпустками важче. Є так, що або ще не пускають, або вже не пускають. Загалом наразі мотивації зараз ніякої не маю через усе, в пріоритеті час з дітьми¹⁵

**ВПО, рядовий-сержантський склад,
є діти, з 2022 р.**

Загалом у бесідах військовослужбовці наголошували на значному впливі командирів на доступ до відпусток. Разом із тривалою розлукою з рідними та невизначеними строками служби це негативно позначається на психологічному стані військових та їхній мотивації.

■ Раніше були моменти, коли береш відпустку, а тобі потім в день відпустки її скасовують, а в тебе вже квитки, і ти вже налаштувався їхати вперше за довгий період часу за кордон. І тут просто все скасовують, але потім поновлюють [...] тому що все це залежить від командира, від настрою командира [...] Дратував момент, коли ти не належиш собі, ти служиш і живеш і можеш планувати щось, але якщо у командира є настрій¹⁶

ВПО, молодша офіцерка, є діти, з 2022 р.

■ Також тут багато залежить від командира. Мій командир дозволяє мені їздити на день, кілька днів до дому раз-два на місяць (2 години машиною до дому), тож моїм близьким легше. В підрозділі до цього командир таке не дозволяв, тож було значно важче морально як їм, так і мені¹⁷

Схід, сержантка, є діти, з 2024 р.

Варто зауважити, що відповідно до чинного законодавства¹⁸, військові мають право на відпустку за сімейними обставинами без збереження грошового забезпечення у таких випадках:

- **Укладення шлюбу** (тривалістю до 10 календарних днів)
- **Тяжкого стану здоров'я або смерті рідних** (при цьому у випадку, коли це стосується дружини (чоловіка), батька (матері), вітчима (мачухи), сина (дочки), пасинка (падчерки), рідного брата (рідної сестри), батька (матері) подружжя або опікуна тривалість передбачена до 7 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад. У випадках, коли йдеться про інших рідних такий час становить 3 календарні дні)
- **Стихійного лиха, яке спіткало рідних** (тривалістю до 15 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад)
- **В інших виняткових випадках за рішенням командира військової частини** (тривалістю до 3 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад. При цьому така відпустка може надаватися один раз протягом календарного року).

За Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» передбачено, що відпустка за сімейними обставинами та з інших поважних причин без збереження грошового забезпечення може надаватися за рішенням командира військової частини військовослужбовцям тривалістю не більш як 15 календарних днів на рік.

Водночас на момент дії воєнного стану¹⁹ військовослужбовиці можуть звільнитися зі служби у разі вагітності, під час відпустки по догляду за дитиною до 3 років (або до 6 років — за медичним висновком), а також за наявності дитини до 18 років, якщо їхній чоловік також служить.

Зокрема подібним правом скористалась одна з респонденток, яка на момент запису інтерв'ю проходила процес звільнення з військової служби через необхідність догляду за дитиною. Прикметно, що у 2024 році були спроби змінити це законодавство та зрівняти у правах на звільнення з військової служби жінок і чоловіків, які мають дітей віком до 18 років. Зокрема, зареєстровано²⁰ законопроект №11226, авторки якого пропонували надати рівне право на звільнення зі служби як матері, так і батькові дитини, якщо обоє проходять військову службу та мають дітей віком до 18 років. Станом на березень 2026 року ці зміни не були ухвалені.

Окрім цього, за клопотанням та медичним висновком, вагітні захисниці, а також ті, які мають дітей до 3 років, можуть бути призначені на рівнозначні або нижчі посади з меншим обсягом роботи²¹. Однак переведення на нижчі посади без згоди самих жінок через вагітність або виховання дітей не допускається та є порушенням їхніх прав.

Іншим важливим аспектом щодо поєднання військової служби та материнства є умови служби²². Наприклад, відправляти у відрядження вагітних чи жінок, які мають дітей до 14 років, можна лише за їхньої згоди. Крім того, призначення захисниць до складу добового наряду регулюється відповідно до законодавства з питань охорони материнства і дитинства. Зокрема заборонене призначення на роботи, пов'язані з перенесенням і пересуванням вантажів, вага яких перевищує встановлені норми.

Попри це, наразі бракує норм, які б регулювали поєднання материнства й служби для військовослужбовиць, якщо йдеться не лише про можливість отримання відпустки, переведення на іншу посаду чи права на звільнення з військової служби.

Насамкінець, за результатами проведених інтерв'ю можна також виокремити деякі практики спільного проведення дозвілля з дітьми в умовах тривалої відсутності матерів вдома. Наприклад, використовувати можливість служби в рідному місті, приділяти увагу навчанню та позашкільній активності дитини, а також разом навчатись та спілкуватись телефоном або через відеозв'язок.

Загалом серед найбільших викликів, з якими стикаються військовослужбовиці-матері, – нечутливість командування до потреб матерів, імовірні труднощі з доступом до відпусток (зокрема під впливом так званого «людського фактора»), емоційні складнощі, спричинені тривалою відсутністю вдома, нестабільністю і сумом за рідними, про які зазначила абсолютна більшість респонденток у ході інтерв'ю.

УМОВИ СЛУЖБИ ТА КАР'ЄРНІ МОЖЛИВОСТІ

■ [...] Чому я як жінка, яка зробила вибір в свій час, прийшла в армію — мене ніхто сюди за вуха не притягнув, мені не обіцяли тут золоті гори і тому подібне. Прийшла тому, що я хотіла бути небайдужою в суспільстві, в якому я, на жаль, зростала, яке я бачила. І саме я зробила свій вибір. Я вважаю, це гідний вибір жінки²³

Схід, молодша офіцерка, без дітей, з 2022 р.

Внаслідок історичного розвитку армії як переважно чоловічої інституції для багатьох жінок кар'єрне зростання або має певну стелю, або є недоступним. Жінки досі стикаються з обмеженнями в доступі до командирських посад у бойових підрозділах та процесів ухвалення стратегічних рішень. Залишається актуальною й проблема гендерних стереотипів щодо «жіночих» та «чоловічих» ролей у війську як у межах самої інституції армії, так і поза нею.

Станом на 2025 рік²⁴ у ЗСУ проходили службу близько **54 000** жінок, серед них близько **11 000** — мали офіцерське звання, **16 000** — сержантське, **26 000** — солдатське, а ще **2 000** курсанток навчались у військових навчальних закладах. У ДПСУ²⁵ з-поміж **8 136** військовослужбовиць **2 061** мають офіцерське звання, **5 566** — сержантське²⁶ і старшинське, **509** — рядове. У НГУ станом на 2025 рік служать **4 877** жінок, із яких **1 812** мають офіцерське звання, а **3 065** — сержантське і старшинське. Ще **97** курсанток²⁷ навчаються у Національній академії НГУ. Дані про розподіл отримано з відповідей на запити народної депутатки Ірини Никорак²⁸.

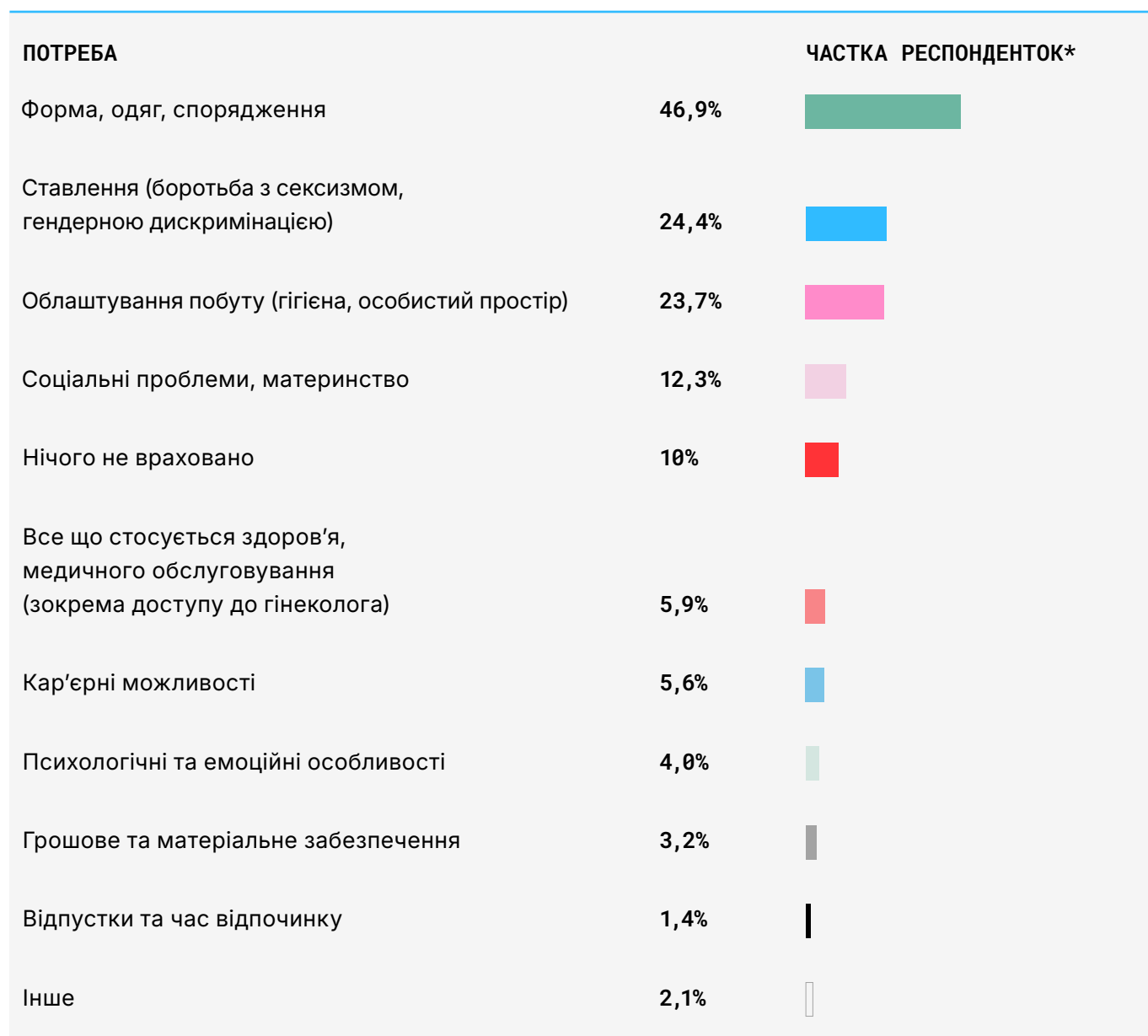
Крім того, як повідомило Міністерство у справах ветеранів, станом на березень 2026 року в Україні налічується **376 330** ветеранок²⁹. Відповідно питання просування у військовій кар'єрі та створення комфортних і недискримінаційних умов служби є актуальним, зокрема й з огляду на кількість жінок, які мають статус ветеранок.

В аспекті кар'єрних можливостей варто передусім зазначити, що лише у 2016 році було розширено перелік військових спеціальностей для жінок, за яким вони змогли обіймати бойові посади. Пізніше, у 2018, році Верховна Рада України ухвалила закон³⁰, який гарантував жінкам право обіймати будь-які посади в усіх військових формуваннях нарівні з чоловіками³¹.

Вже з 2019 року в ЗСУ зростала кількість офіцерок, а з початком повномасштабної війни ця тенденція тільки посилилася. За словами радниці з гендерних питань Генштабу ЗСУ Оксани Григор'євої, станом на січень 2026 року 21% жінок, які служать у лавах ЗСУ, мають офіцерське звання порівняно з 4% у 2024 році³². Крім цього, єдиною жінкою-генералом у ЗСУ є командувачка Медичних сил Тетяна Остащенко. У бойових підрозділах жінок-генералів немає³³.

Однак попри законодавчі зміни та позитивні тенденції зростання кількості жінок на керівних посадах проблема гендерних стереотипів у війську й надалі впливає на умови служби військовослужбовиць, а іноді – і на їхні шанси на кар'єрне зростання та навчання. За даними вже згаданого опитування ініціативи ArmWomenNow³⁴, другою проблемою після адаптованого забезпечення спорядження для жінок є саме неналежне ставлення, породжене гендерними стереотипами та дискримінацією. Так, **24%** опитаних зазначили про не розв'язані питання сексизму та гендерних обмежень.

**ПОТРЕБИ ЖІНОК,
ЯКІ НЕ ВРАХОВАНІ У ВІЙСЬКУ НАЛЕЖНИМ ЧИНОМ**

* Респондентка мала можливість назвати більше одного варіанту відповіді.
Зазначено % від тих хто відповів на відкрите питання (N=897)

Однак деякі респондентки зазначили, що самі не стикались ані з труднощами у просуванні на службі, ані зі стереотипами з боку командування чи побратимів. Водночас вони не заперечили, що такі проблеми існують, і підкреслили: жінкам часто потрібно доводити свою компетентність і силу характеру, а на початку кар'єри дискримінаційні бар'єри можуть бути більш помітними, зокрема з боку командування та старших за віком колег.

■ *Можливо мені просто повезло, але у моєму підрозділі я жодного разу не стикалась зі складнощами через гендер, іноді навіть навпаки [...] До нас явно упереджено ніхто не ставився, і нашому розвитку ніхто не перешкоджав, а навпаки заохочували, в тому числі кар'єрним зростанням. Якщо в людини є талант, то незалежно від статі вона може спокійно розвиватись. Знову ж таки, я саме [кажу] за свій підрозділ/батальйон³⁵*

Південь, сержантка, без дітей, з 2014 р.

■ *На моєму досвіді, працює те, як ти себе зарекомендуєш, як ти себе покажеш в певних справах. Я зараз не стикаюся із ніякими стереотипами, бо ти жінка. Навпаки, мені довіряють, тому що я є я і тому що я не підставляла, я навпаки все робила так, як потрібно...³⁶*

**Центр/Північ, старша офіцерка міжнародного
військового співробітництва, без дітей, з 2022 р.**

Своєю чергою, інші респондентки вказали на проблему обмежень у доступі жінок до певних підрозділів. Це зумовлено небажанням окремих командирів долучати жінок у підрозділ. Одна з військово-вослужбовиць також зазначила про страх конкуренції з амбітними жінками, через який надалі відбувається тиск.

■ *Стосовно переходу в роту вогневої підтримки, там було важко. Там мені довелось вигризати можливість туди потрапити. Чому? Тому що так, чоловіки дуже сильно намагаються убезпечити колектив від жінок. Це факт. Але все одно я свого якби досягла [...] Кажу: «Дайте мені шанс. Ну, дайте мені шанс, ви подивитесь, якщо вам не сподобається, я готова буду повернутися на стару свою посаду». І мені дали цей шанс..³⁷*

ВПО, сержантка, без дітей, з 2024 р.

■ *Чоловіки не люблять амбіційних жінок взагалі. Це в них як конкурент номер один і ворог номер один. Чоловіки часто намагаються маніпулювати жінками і їхнім розумом [...] Сексуальна об'єктивація досі присутня. Тобто починається: "Ти ж жінка, ти так не можеш" [...] До чого це? Є військовий обов'язок, є посадові обов'язки. Ти мусиш виконувати попри все...³⁸*

Схід, молодша офіцерка, без дітей, з 2022 р.

Також згадували про блокування просування у військовій кар'єрі та обмеження можливостей навчання через уявлення командування про те, що жінка, яка прийшла у військо з цивільної професії, покине службу після завершення активних бойових дій.

■ ■ [...] вважають, що я при першій можливості можу піти, тобто не бачать мене там, що я дійсно цього хочу. Вони вважають, що все закінчиться, і ти підеш звідти. То немає навіть сенсу тобі навчатися. В цьому проблема. Я вже стукаю-стукаю. Ну, поки що ніяк³⁹

Схід, рядова, є діти, з 2024 р.

З іншого боку, деякі респондентки зазначили свідому відмову від кар'єри у війську через бажання приділяти більше часу дітям.

■ ■ Кар'єра не розвивалася, хоча мені пропонували. Під час служби у мене з'явилося двоє діток, тому мені не до кар'єри було. А зараз діти на мені, так як чоловік не вдома, тому також мова про розвиток кар'єри не йде. Маю зараз інші пріоритети⁴⁰

**ВПО, рядовий-сержантський склад,
є діти, з 2022 р.**

Одна з респонденток згадала про випадки зневажливого ставлення з боку побратимів через стать та походження, що подекуди набувало форми «доброзичливого сексизму» – коли жінок звільняли від виконання фізично складних завдань.

■ ■ Були ми якось на полігоні на таких важких завданнях. Там і лазити, стрибати. І мені каже один "Посиди, за речами подивись". Я спочатку не зрозуміла, що мається на увазі. Думала, щоб там не покрали, я посиджу, вони прийдуть. А потім я зрозуміла, що він мене пожалів, щоб я там не надривалась, не стрибала в тому броніку через паркани [...] Є такі. що хочуть тобі допомогти, і куплять. і привезуть, і пригостять. А є навпаки. Знущаються, сміються⁴¹

Схід, сержантка, без дітей, з 2014 р.

Окремо варто звернути увагу на доступ до освіти та навчань для військовослужбовиць. Зокрема, одна з жінок розповіла про досвід гендерної дискримінації у військовому навчальному закладі. За її словами, на відміну від побратимів, її відмовились впускати на територію закладу, не пояснивши причини. Після того як вона прийшла наступного дня, керівник закладу сказав, що не бажає

бачити жінок на території навчального закладу, бо буцімто «знає, з якими намірами насправді приходять жінки до війська». Лише після дзвінка до військової частини інформантці дозволили скласти іспит, однак керівник навчального закладу заборонив їй відвідувати заняття разом із побратимами та будь-яким іншим чином перебувати на території закладу.

■ По ітогу, хлопці проходили там десь чотири дні вони проходили програму, яку вони мали б здавати на іспиті. А я в цей час була в готелі і просто очікувала якогось чуда. Приходжу я в цей випробувальний, скажем так, день. Все здаю тій же самій людині, і ця ж сама людина мені своєю рукою пише, що така-то, така-то, отримала ось такий такий. Я видихнула, але в цей в цей же ж момент мені вслід крикнули: «На командира навіть не розраховуй сюди приїжджати»...⁴²

ВПО, сержантка, без дітей, з 2024 р.

Зрештою основним бар'єром для військовослужбовиць кар'єрному просуванню є упередження окремих командирів, які надалі створюють бар'єри для доступу жінок до вищих посад і навчання. Важливо й те, що від 2022 року завдяки зростанню жінок в обороні, зокрема на керівних

посадах, а також широкій медійній кампанії в армії змінилось сприйняття військовослужбовиць на більш позитивне. Це можна інтерпретувати як потенціал для подальшої трансформації Сил оборони України.

■ Я скажу, що, я дуже рада, що зараз ситуація кардинально інша, ніж навіть було в 2022-му році. Ну, тобто минуло чотири роки, але дуже все помінялося. Тому що в військо прийшло дуже багато жінок. І вони стали на ці посади начальниць, командирок. І зараз, навіть у нас жінки на бойових посадах очолюють підрозділи, і таких дуже багато. І дуже класно, що ЗМІ показують цих жінок. Тобто зараз мені здається, що це не дивина⁴³

ВПО, молодша офіцерка, є діти, з 2022 р.

Відповіді респонденток доводять, що питання безбар'єрного просування жінок по військовій кар'єрі без стереотипів та неформальних перешкод з боку командування не втрачає актуальності. Для подолання цієї проблеми працює як держава, так і громадські та міжнародні організації. Зокрема дорожньою мапою є План заходів з виконання Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року.⁴⁴ Зокрема, передбачається, що протягом 2026 - 2030 років реалізують такі кроки:

- Аналіз нормативно-правових актів та внесення змін до них, зокрема щодо рівного доступу до посад, просування по службі та участі в ухваленні рішень;
- Розширення та інституційне посилення мережі гендерних радників;
- Проведення гендерних аудитів;
- Проведення щорічного аналізу рівня задоволеності умовами служби особовим складом.

У висновку варто зазначити, що усунення неформальних бар'єрів для просування жінок у військовій службі та гендерних стереотипів має стати одним із ключових напрямів реформування армії. Адже це безпосередньо стосується ефективності та справедливості у безпековій та оборонній системах.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для гармонізації служби жінок із дітьми та сприяння кар'єрному зростанню

- 01.** Конкретизувати права військовослужбовиць, які мають дітей, у наявному Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей»;
- 02.** Запровадити та реалізовувати спеціальні навчальні програми для військового командування, спрямовані на протидію гендерним стереотипам та утвердження культури гендерної рівності в інституції армії;
- 03.** Започаткувати механізми, спрямовані на підтримку військовослужбовиць з неповнолітніми дітьми, включно з додатковими відпустками без втрати грошового забезпечення чи місця служби;
- 04.** Запровадити постійний моніторинг за дотриманням права військовослужбовиць, які мають неповнолітніх дітей, на отримання відпустки за сімейними обставинами;
- 05.** Сприяти залученню військовослужбовиць до навчальних програм, спрямованих на підвищення кваліфікації, через введення системи квотування.

Дослідження є частиною програми підтримки від Спеціального радника з питань оборони, що фінансується урядом Великої Британії.

ДЖЕРЕЛА

1. Відповідь МОУ на запит StateWatch <https://drive.google.com/file/d/1XT5mctmzyDCNO7khM262i6iTRLIREhAW/view?usp=sharing>
2. Відповідь ДПСУ на запит StateWatch https://drive.google.com/file/d/1b3EZd18S8LC88wvd7gohKB_G6wtieaiP/view?usp=sharing
3. Відповідь НГУ на запит StateWatch https://drive.google.com/file/d/12T_z15mZFTL1Sm7xwxl2dBMvXENfUxJ4/view?usp=sharing
4. Відповідь ДССТ на запит StateWatch https://drive.google.com/file/d/1wQWK94Mq5-d5bKHB44iFCFqmfV1VZmj_/view?usp=sharing
5. Міністерство оборони України: «3-4 червня у місті Кунгсенген, Швеція, відбувся навчальний семінар з гендерних питань у військових операціях, організований Північним центром з гендерних питань» <https://hromadske.radio/podcasts/1325-zhinky-myr-bezpeka-vid-oon-do-ukrainy/mozhemo-pyshatysia-shcho-u-sferi-viyskovoi-osvity-zniati-usi-bar-iery-dlia-zhinok-oksana-hryhor-ieva>
6. Станом на березень 2025 рік: <https://mod.gov.ua/news/ponad-5-500-zhinok-sogodni-sluzhat-na-peredovij-sergij-melnik>
7. Матриця вибірки <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1o6PI3NXs5SMqcP7O17NkMnRMi6Xoso-u/edit?usp=sharing&ouid=101920969390002723774&rtpof=true&sd=true>
8. Цитата з інтерв'ю №5
9. Аналітичний звіт за результатами розгляду відповідей на депутатські запити до центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ). <https://docs.google.com/document/d/1T-TPmE39SiBjh0kuurv6fuJPuXT1OEfr/edit>
10. Відповідь на депутатський запит народному депутату України Ірині Никорак.
11. Звіт за результатами проведення кількісного опитування військовослужбовиць Збройних Сил України «Аналіз досвіду та потреб жінок у війську». <https://docs.google.com/document/d/10abP6uZE-chYiBM3pwebD2oPHsL4vpO5/edit>
12. Звіт за результатами проведення кількісного опитування військовослужбовиць Збройних Сил України «Аналіз досвіду та потреб жінок у війську». <https://docs.google.com/document/d/10abP6uZE-chYiBM3pwebD2oPHsL4vpO5/edit>
13. Цитата з інтерв'ю №3
14. Цитата з інтерв'ю №3
15. Цитата з інтерв'ю №9
16. Цитата з інтерв'ю №5
17. Цитата з інтерв'ю №1
18. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
19. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
20. ZMINA: «Рада пропонує зрівняти в правах жінок і чоловіків, які мають дітей, на звільнення з військової служби під час війни» <https://zmina.info/news/rada-proponuye-zrivnyaty-u-pravah-zhinok-i-cholovikiv-yaki-mayut-ditej-na-zvilnennya-z-vijskovoyi-sluzhby-pid-chas-vijny/>
21. Права жінок на військовій службі. <https://www.armyfm.com.ua/ua/prava-zhinok-na-vijskovij-sluzhbi/>
22. Права жінок на військовій службі. <https://www.armyfm.com.ua/ua/prava-zhinok-na-vijskovij-sluzhbi/>
23. Цитата з інтерв'ю №2
24. Відповідь на депутатський запит народному депутату України Ірині Никорак. <https://drive.google.com/file/d/1xMUXgG0PVPPh-J8QE2FDvjzGmHhwvaVNg3/view>
25. Відповідь на депутатський запит народному депутату України Ірині Никорак. https://drive.google.com/file/d/1HAqtu78QQ1Y_aozrV8MWITyJNoa9zTjz/view
26. Відповідь на депутатський запит народному депутату України Ірині Никорак. <https://drive.google.com/file/d/1044JcaoLxIkVXE-1uhjiB7Htt0Xz-nyNI/view>
27. Відповідь на депутатський запит народному депутату України Ірині Никорак. <https://drive.google.com/file/d/1IjiPytnKqtzsR-WAi-smt7KprbeH1DVg/view>
28. Ці дані про чисельність військовослужбовиць у вказаних Силах оборони різняться із поданими у вступі через різний час отриманих відповідей на запити.
29. Відповідь на депутатський запит народному депутату України Ірині Никорак.
30. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>
31. «(Не)рівність у строю»: рівень забезпечення військовослужбовиць ЗСУ відповідним бойовим комплектом. <https://statewatch.org.ua/publications/ne-rivnist-u-stroiu-riven-zabezpechennia-viyskovosluzhbovyts-zsu-vidpovidnym-boyovym-komplektom/>
32. У ЗСУ кількість офіцерок збільшилась до 21% за останні два роки. <https://armyinform.com.ua/2026/01/04/u-zsu-kilkist-oficzerok-zbilshylas-do-21-za-ostanni-dva-roky/>

33. Офіцерки становлять понад 20% від загальної кількості військовослужбовиць — Генштаб ЗСУ. <https://suspilne.media/1205228-oficerki-stanovlat-ponad-20-vid-zagalnoi-kilkosti-vijskovosluzbovic-genstab-zsu/>
34. Звіт за результатами проведення кількісного опитування військовослужбовиць Збройних Сил України «Аналіз досвіду та потреб жінок у війську». <https://docs.google.com/document/d/10abP6uZE-chYiBM3pwebD2oPHsL4vpO5/edit>
35. Цитата з інтерв'ю №12
36. Цитата з інтерв'ю №7
37. Цитата з інтерв'ю №11
38. Цитата з інтерв'ю №2
39. Цитата з інтерв'ю №3
40. Цитата з інтерв'ю №9
41. Цитата з інтерв'ю №4
42. Цитата з інтерв'ю №11
43. Цитата з інтерв'ю №5
44. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року та плану заходів з його виконання». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2026-%D1%80#Text>

SLW